

ABSTRACT IN GREEK

Κεφαλλονιά-Οι τέσσερις πόλεις

Στην αρχαία Κεφαλλονιά, το μεγαλύτερο από τα νησιά του Ιονίου, με έκταση 800τχλ περίπου, υπήρχαν τέσσερις αρχαίες ελληνικές πόλεις: η Πάλη, (κοντά στο Ληξούρι), η Κράνη (στο Αργοστόλι, τη σύγχρονη πρωτεύουσα), η Σάμη (η σύγχρονη ίσως Σάμη) και οι Πρώννοι, ένα αστικό κέντρο στην ενδοχώρα υποστηριζόμενο αργότερα από τον παράκτιο Πόρο. Κάθε μια από τις πόλεις καταλάμβανε ένα ξεχωριστό τμήμα του νησιού.

Η γειτονική Ιθάκη, με έκταση 100 τχλ., αποτελούσε την πέμπτη πόλη της περιοχής.

Τα τοπία της Κεφαλλονιάς (και της Ιθάκης) είναι εντυπωσιακά και πολύ όμορφα με πολύ καλά φυσικά λιμάνια. Πολλές περιοχές, περιλαμβανομένων και των πεδινών, είναι κατάλληλες για αγροτική οικονομία και γεωργία, καθώς η ετήσια βροχόπτωση είναι υψηλή.

Τα ψηλά βουνά (1630μ.) της ανατολικής Κεφαλλονιάς ακόμη καλύπτονται από δάση κωνοφόρων δέντρων.

Παρά τη στρατηγική και σημαντική για την ναυσιπλοία θέση της Κεφαλλονιάς στην είσοδο του Πατραϊκού και του Κορινθιακού κόλπου, μόνο λίγες πληροφορίες υπάρχουν για την αρχαία ιστορία της, αν και η παρουσία της Αθήνας και των Μακεδονικών δυνάμεων ήταν ασφαλώς αισθητές.

Τα νησιά επήλθαν υπό ρωμαϊκή κυριαρχία το 189/188 π.Χ.

ΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Στις αρχές και ως τα μέσα της δεκαετίας του 1990, περατώθηκαν αρχαιολογικές έρευνες του

πεδίου και των αρχαιολογικών θέσεων στο βόρειο, κεντρικό, ανατολικό και νοτιοανατολικό τμήμα της Κεφαλλονιάς. Οι έρευνες διεξήχθησαν κυρίως από το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο του Πανεπιστημίου της Κοπεγχάγης, υπό την αιγίδα της 6^{ης} Εφορείας Αρχαιοτήτων της Πάτρας.

Η κοινή μεθοδολογία της έρευνας απαιτεί αναλυτική επιφανειακή έρευνα σε περιορισμένο χώρο. Ωστόσο το τεράστιο πρόγραμμα στην Κεφαλλονιά αποτέλεσε μια συνειδητή ανάμειξη εντατικών και εκτεταμένων μεθόδων.

Τα ευρήματα που εντοπίστηκαν μελετήθηκαν λεπτομερώς και έτσι εξασφαλίστηκε μια γενική 'αρχαιολογική' εικόνα σε πραγματικά πολύ μεγάλες εκτάσεις. Επιπλέον, κατέστη δυνατή η πολιτισμική, γεωγραφική και ιστορική προσέγγιση της εξέλιξης των εγκαταστάσεων και μνημείων.

Η πρωτοπόρα αποτύπωση και η εις βάθος τυπολογική και χρονολογική μελέτη των αρχαίων τοίχων, σχεδόν πέτρα προς πέτρα, υπήρξε εξαιρετικά λεπτομερής εξ αιτίας της ασυνήθιστα περίπλοκης φύσης των δεδομένων. Συμπεριλήφθηκαν επίσης και πολλοί ανολοκλήρωτοι και εξαιρετικά κατεστραμμένοι τοίχοι (τόσο πόλεων όσο και οικοδομημάτων) και όλοι μαζί ανήκουν σε 27 διαφορετικούς τύπους τοιχοποιίας που συχνά είναι καλά χρονολογημένοι.

Οι επιφανειακές έρευνες έφεραν στο φως περισσότερες από 500 αρχαιολογικές θέσεις οι οποίες αντιπροσώπευουν όλες τις περιόδους από την Παλαιολιθική περίοδο ως το 1500 μ.Χ. περίπου. Το καθένα από τα αστικά κέντρα αποτελείται από διαφορετικές οικιστικές μονάδες.

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΙ ΚΑΙ ΠΡΩΙΜΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Οι αρχαιολογικές θέσεις που χρονολογούνται στην Εποχή του Λίθου είναι πολλές και περιλαμβάνουν σημαντικές παράκτιες θέσεις της Μέσης Παλαιολιθικής περιόδου, ένα μεγάλο λατομείο και πολλούς οικισμούς που χρονολογούνται στην Νεολιθική περίοδο και στην Πρώιμη Εποχή του Χαλκού.

Από την Μέση και Ύστερη Εποχή του Χαλκού προέρχονται πολυάριθμες θέσεις, οικισμοί και τάφοι, περιλαμβανομένων και ορισμένων εξαιρετικών θολωτών τάφων, και αρκετών οχυρωμένων οικισμών.

Κατά την εποχή του Σιδήρου, συμπεριλαμβανομένης της Γεωμετρικής και της Αρχαϊκής περιόδου, εγκαθιδρύονται αρκετά ιερά τόσο στα αστικά κέντρα, στα σύνορα μεταξύ πόλεων και σε κάποιες εξέχουσες τοποθεσίες όσο και μικρά κυκλικά ή τετράγωνα συνοριακά οχυρά.

Τα κέντρα των πόλεων ήταν κατά τα φαινόμενα ανοχύρωτα ως τα τέλη περίπου του 5^{ου} αιώνα π.Χ.

Παρεπιπτόντως, η Κόρινθος δεν φαίνεται να έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην Κεφαλλονιά (σε αντίθεση με την Ιθάκη), αν και είναι πιθανό να αποτέλεσε το ερέθισμα για αρκετά ιερά του 6^{ου} π.Χ. αιώνα.

ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Εκτός από το κέντρο της Κράνης και κάποια σποραδικά ευρήματα στην Πάλη αρχαίοι τοίχοι έχουν διασωθεί μόνο στην ανατολική πλευρά της Κεφαλλονιάς.

Οχυρωμένες πόλεις, με συγκεκριμένο σχέδιο σε διαφορετικά στάδια τελειοποίησης, έχουν βρεθεί στη Σάμη, στους Πρώννους, στον Πόρο, στην Κράνη και επιπλέον ίσως στον Αετό, στην Ιθάκη.

Έχουν επίσης εντοπιστεί πιο μικρές θέσεις με αρχιτεκτονικά λείψανα, φρούρια, πύργοι, ιερά κλπ.

Ενώ τα κέντρα των πόλεων έχουν μακρά αρχαιολογική συνέχεια με κάποια από αυτά να φτάνουν μέχρι την Νεολιθική περίοδο, οι περίβολοι και οι κομψά σχεδιασμένες πόλεις και

πολίχνες είναι πιθανώς το αποτέλεσμα 'ξένης' παρέμβασης.

Η Αθήνα ήταν η δύναμη που ασκούσε τη μεγαλύτερη επιρροή στην Κεφαλλονιά από τα μέσα ως τα τέλη του 5^{ου} αιώνα και κατά κύριο λόγο κατά τη διάρκεια του πρώιμου 4^{ου} π.Χ. αιώνα (όπως δηλώνουν η «Μεσσηνιακή» οχύρωση στην Κράνη που χρονολογείται στα τέλη του 5^{ου} αιώνα, η κομψά σχεδιασμένη πόλη και οι επιβλητικοί περίβολοι της Σάμης, διάφορα μεγάλα οχυρωματικά έργα, που όλα χρονολογούνται γύρω στο 375 π.Χ.).

Γύρω στο 300 π.Χ. την κύρια εξωτερική επίδραση ασκούσαν τα Μακεδονικά βασίλεια.

Πιθανώς μία Μακεδονική δύναμη είναι υπεύθυνη για τον εξαιρετο θολωτό τάφο, για το μεγαλύτερο μέρος του περιβόλου της Σάμης, ο οποίος είναι ανατολικής ελληνικής τοιχοποιία και ιδίως τον (ανολοκλήρωτο) περίβολο με τους εντυπωσιακούς προμαχώνες κοντά στην Κράνη, με την μεγάλη του Αθηναϊκή δίπυλη είσοδο, πίσω από την οποία υπάρχει μια πραγματικά μεγάλη μητρόπολη, που έμεινε μόνο στα σχέδια, γνωστή μόνο από το αρχικό τμήμα του δικτύου των σχεδιασμένων δρόμων της.

Η 'Νέα Κράνη' πιθανώς συνδεόταν με τις φιλοδοξίες του Δημητρίου του 'Πολιορκητή' προς τη Δύση. Ίσως έτσι να εξηγείται και το γεγονός ότι η κατασκευή της πόλης δεν τελείωσε ποτέ (290/289π.Χ.).

Η επίδραση της Αιτωλικής Συμπολιτείας έγινε αισθητή γύρω στο 200 π.Χ. και της Ρώμης φυσικά πολύ αργότερα.

Οι αρχαιολογικές επιφανειακές έρευνες αποκάλυψαν ένα ιδιαίτερα πλούσιο οικισμό της Ύστερης Κλασικής και Πρώιμης Ελληνιστικής περιόδου (πριν το 200/150 π.Χ.).

Κατά την 'ελληνική' περίοδο υπάρχουν πολλές αρχαιολογικές θέσεις που γενικά βρίσκονται σε ψηλότερο υψόμετρο ενώ το σκηνικό αλλάζει κατά την ρωμαϊκή περίοδο. Οι θέσεις γίνονται λιγότερες και εντοπίζονται κυρίως στα πεδινά, συμπεριλαμβανομένων και αρκετών πλούσιων παράκτιων επαύλεων των αυτοκρατορικών αιώνων. Επιπλέον, κατά την 'ελληνική' περίοδο η Σάμη επιδεικνύει σχετικά λίγους οικισμούς εκτός πόλης σε αντίθεση με

την περιοχή των γειτονικών Πρώνων όπου περιλαμβάνει μια μικρή πόλη αλλά εντοπίζονται πολλές αγροτικές εγκαταστάσεις. Κατά τα φαινόμενα κανένας κοινός οικισμός δεν είναι χτισμένος ψηλότερα από την ιερή ακρόπολη του κέντρου της πόλης.

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

Κατά την Ύστερη Αρχαιότητα παρατηρείται νέα ανάπτυξη, όπως υποδηλώνει η πολύ σπουδαία Βασιλική που χρονολογείται γύρω στο 500 μ.Χ στον παραλιακό Πάνορμο, που αργότερα μετονομάστηκε σε Φισκάρδο, νότια της Νικόπολης, στην περιοχή της σημερινής Πρέβεζας.

Για την Κεφαλλονιά των Βυζαντινών χρόνων υπάρχουν σχετικά λίγες πληροφορίες αλλά πραγματικά έδωσε το όνομα της σε μια στρατιωτική περιοχή (θέμα).

Κατά τη διάρκεια της Νορμανδικής/Ιταλικής φάσης (από το 1100/1200 ως το 1500 μ.Χ περίπου) οι ακροπόλεις των αρχαίων πόλεων οχυρώθηκαν ξανά και χρησιμοποιήθηκαν ως οχυρά και κέντρα διακυβέρνησης. Επίσης χτίστηκαν και αρκετά μοναστήρια.

Κατά τη διάρκεια της Ενετικής περιόδου, που διήρκεσε ως το 1800 μ.Χ περίπου, παρατηρείται περεταίρω οικοδόμηση. Χτίζονται φρούρια, επάυλεις και εξαιρετικές εκκλησίες.

Οι Βρετανοί (ως το 1864 περίπου) ανέπτυξαν κυρίως τις πόλεις της δυτικής Κεφαλλονιάς, και κατασκεύασαν δρόμους και γέφυρες.

Ο πληθυσμός της Κεφαλλονιάς βρίσκονταν σε μεγάλη ακμή κατά τον πρώιμο 20^ο μ.Χ, ενώ ένας ισχυρός σεισμός κατέστρεψε σχεδόν όλο το νησί το 1953. Καθώς η δυνατότητα επικοινωνίας έγινε πιο σημαντική για την ευημερία

από την τοποθεσία των οικισμών ως προς τη γεωργία και τις ορεινές πρώτες ύλες, τα νέα και αραιοκατοικημένα χωριά μεταφέρθηκαν κοντά στις κύριες οδικές αρτηρίες. Αυτό άφησε την Ελλάδα στη σύγχρονη εποχή να έχει τη μορφή πολλών σιωπηλών χωριών-φαντάσματα, ένα εθνολογικό παρόν (με ζώντες πληροφοριοδότες) που σταδιακά μετατρέπεται σε αρχαιολογική πληροφορία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Υπάρχουν λίγες πληροφορίες για την Κεφαλλονιά και την Ιθάκη στην γραπτή ιστορία της Ελλάδας, καθώς πάντα βρίσκονταν στο περιθώριο της ανάπτυξης των χωρών της Μεσογείου.

Τα αρχαιολογικά ευρήματα της Κεφαλλονιάς, όμως, αποδείχθηκαν πολύ περισσότερα από τις προβλέψεις προγενέστερων ερευνών στο νησί.

Οι περισσότερες πληροφορίες που αποκτήθηκαν με την παρούσα έρευνα ήταν μέχρι τώρα άγνωστες.

Πράγματι, η Κεφαλλονιά αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα αλληλεπίδρασης της 'μικρο-ιστορίας' των τοπικών κοινοτήτων, υλικά οριοθετημένων και συνδεδεμένων σε ένα τοπικό ψηφιδωτό και των μεγάλων δυνάμεων που προσδιόριζαν το ευρύτερο σκηνικό και ήταν πολιτισμικά κυρίαρχες.

Η τοπική κοινωνία μπορεί να φαίνεται ως θύμα σε τέτοιες δυνάμεις, αλλά αυτές δεν ευδοκίμησαν για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Αυτό αποτελεί είναι ένα από τα μαθήματα του παραδοσιακού Μεσογειακού πολιτισμού.

Η αντίθεση με την πατρίδα των Βορειοευρωπαίων αρχαιολόγων που επισκέπτονται την Κεφαλλονιά είναι έντονη: σταθερή ανάπτυξη χιλιετία με τη χιλιετία.